

نحوه پایان نامه نویسی به ترتیب فصول

چکیده: خلاصه ای ساختارمند از پایان نامه/رساله است که به شیوه ای نظام مند تهیه شده، و امکان فهم سریع محتوای آن را ممکن می سازد. به شکلی تنظیم می شود که خواننده، بدون مراجعه به متن ایده اصلی متن را دریافت نموده، و از مطالعه متن بی نیاز می شود. در نوشتن چکیده از فعل های گذشته استفاده می شود (معمولا ماضی ساده یا نقلی). در یک پاراگراف تنظیم، و بین ۱۵۰ تا ۵۰۰ واژه است، کاملا موجز و بدون ابهام است، و از نوع چکیده های تمام ناست یعنی، بیان هدف اصلی پژوهش که نخستین سطرهای چکیده را به خود اختصاص می دهد. سپس روش شناسی پژوهش که دارای اجزایی چون طرح، رویکرد یا روش پژوهش، جامعه، روش نمونه گیری و تعداد آن (در صورت وجود)، ابزار گردآوری داده (پرسشنامه، مصاحبه، مشاهده و جز آن) و روش تحلیل داده هاست. سپس یافته ها بر اساس پرسشها یا فرضیه ها بیان می شوند. در پایان، بحث و نتیجه گیری (خلاصه ای از تفسیر و استنباط داده ها گردآوری شده) ارائه می شود. در چکیده نقل قول مستقیم، استناد و بیان مطلب از دیگران وجود ندارد و جملات به زبان خود پژوهشگر نگارش می شوند. با توجه به اینکه چکیده بازنمون محتوای پژوهش است، تنظیم درست و رعایت رهنمودهای شیوه نگارش آن بر کاربردپذیری پژوهش می افزاید.

کلیدواژه: پس از چکیده، واژه ها یا عبارات اصلی چکیده به عنوان نمایندگان مفاهیم موضوعی آن استخراج و بیان می شوند. اصطلاحات یادشده برای شناسایی و بویژه بازبایی پایان نامه/رساله بکار می روند و باید در متن چکیده ذکر شده باشند. تعداد آنها بین ۳ تا ۱۰ واژه بوده و بهتر است بازنمونی از هدف اصلی پژوهش باشند.

فهرست مندرجات: در این قسمت، عناوین فصلها، زیرفصلها، و دیگر بخشهای پایان نامه مانند منابع، پیوستها، و نظیر آن به همراه صفحه شروع آنها ذکر می شوند. فاصله سطرهای فهرست، ۵، ۱ است. عناوین هر فصل با حروف پررنگ و با فونت ۱۶ می آیند. عناوین فصلها شماره گذاری نمی شوند، ولی زیرمجموعه های هر فصل شماره گذاری می شوند. این شماره ها به صورت راست چین و تا سه پایه ادامه می یابند. برای مثال ۲-۱ و ۲-۲ به ترتیب به دو زیرمجموعه پیاپی از فصل دوم اشاره دارند و ۳-۱، ۳-۲ و ۳-۳ به سه زیرمجموعه پیاپی از فصل سه اشاره می کنند. برای زیرمجموعه های چهارم به بعد، فقط از تورفتگی (بدون شماره گذاری استفاده خواهد شد. و اینکه زیرمجموعه رتبه ۱ با حروف پررنگ درج می شود.

فهرست جداول: تمامی جدولهای متن اصلی و پیوست، به همراه عنوان جدول، شماره جدول و صفحه آن به طور پیاپی فهرست می شوند. اگر پایان نامه/رساله فقط شامل یک یا دو جدول باشد، نیازی به فهرست

کردن آنها نیست. متن جدولها بایستی به شکل وسط چین تنظیم و بولد تنظیم می شود. عنوان آنها نیز وسط چین و در بالای جدول آورده می شوند.

فهرست شکل و نمودار: این فهرست شامل عنوان تصویرها، نقشه ها، نمودارها، عکسها، طرحهای اولیه، نقاشیها و هرگونه نگاره ای است که به شکل جدول نباشد. نام دقیق این شکلها به همراه شماره صفحه آنها چه در متن و چه در پیوست به طور پیاپی در فهرست آورده می شوند. شکلها بایستی بطور دقیق و پیاپی در طول پایان نامه/رساله شماره گذاری شده و در فهرست به کمک این شماره گذاری تنظیم شوند. اگر شکلهای موجود در پایان نامه محدود بوده (فقط یکی یا دوتا) نیازی به فهرست کردن آنها نمی رود. معمولا عناوین شکلها و نمودارها در پایین آنها و به صورت وسط چین می آیند.

نشانه نامه ها و کوتاه نوشت نامها: اگر در پایان نامه از نشانه های خاصی استفاده شده و یا برخی عبارات و اصطلاحات به شکل سرنام (آغاز) یا کوتاه نوشت به کار رفته اند، و ممکن است بازیابی یا درک آنها از سوی خواننده دشوار باشد، باید در این بخش توضیح داده شوند. می توان این بخش را با این جمله آغاز کرد: "در این پایان نامه/رساله برای جلوگیری از تکرار واژه ها و عبارات و طولانی شدن متن از سرنامها (آغازها) و کوتاه نوشته های زیر استفاده شده است". لازم به ذکر است، هریک از فهرستهای جدولها، شکلها و نمودارها و نشانه نامه ها و کوتاه نوشته های علمی-تخصصی در صفحه های جداگانه تنظیم می شوند.

محتوای اصلی پایان نامه/رساله: محتوای اصلی پایان نامه/رساله شامل ۵ فصل است که هریک از آنها شامل زیرفصلها و زیربخشهایی هستند. (جدول شماره ۱)

جدول شماره (۱): محتوای اصلی گزارش تحقیق علمی

فصل	عنوان	مطالب
اول	معرفی پژوهش	مقدمه، بیان مساله، اهمیت و ضرورت پژوهش، هدف پژوهش، پرسشها یا فرضیه ها، تعیین متغیرهای پژوهش، تعاریف مفهومی و عملیاتی اصطلاحات
دوم	مبانی نظری و پیشینه پژوهش	دو بخش مبانی نظری و مرور پیشینه های پژوهش
سوم	روش پژوهش	طرح، روش یا رویکرد پژوهش، جامعه پژوهش، روش گردآوری داده ها، روش نمونه گیری، ابزار پژوهش، روش تجزیه و تحلیل داده ها و نیز ملاحظات اخلاقی پژوهش
چهارم	تجزیه و تحلیل داده ها	پاسخ به پرسشهای پژوهش یا آزمون فرضیه های پژوهش با استفاده از تجزیه و تحلیل داده ها
پنجم	بحث و نتیجه گیری	تفسیر و استنباط داده های گردآوری شده برای پرسشها یا فرضیه های پژوهش، بیان یافته های بدست آمده، مقایسه یافته ها با یافته های پژوهشهای پیشین، تبیین یافته ها، محدودیتهای پژوهش و پیشنهادها (بنیادی و کاربردی)

فصل اول: معرفی پژوهش

مقدمه. در اینجا اطلاعات روشن و دقیقی درباره موضوع می آید. در یک مقدمه خوب، معمولاً دلایل منطقی اجرای پژوهش، ارتباط بین مساله و طرح پژوهشی، دلایل نظری برای انجام آن و ارتباط آن با پژوهشهای قبلی بیان می شود. در مقدمه به تمام متغیرهای اصلی پژوهش توجه می شود. مقدمه به همراه عنوان مقدمه فقط در فصل اول آورده می شود. در فصول بعدی و در شروع فصل توضیحات خلاصه ای از محتوای آن فصل ارائه می شود اما عنوان مقدمه آورده نمی شود.

بیان مساله. مساله همچون معمایی است که پژوهشگر می خواهد با انجام پژوهش به پاسخ آن دست یابد. پژوهشگر باید عنوان را به طور جامع و روشن بیان کند تا مسیر اصلی پژوهش مشخص شود. در واقع پژوهش برای پاسخ دادن به یک مساله که ابهام و چالشی است که پژوهشگر در هنگام مطالعات خود با آن روبرو شده است، آغاز می شود. پژوهشگر بایستی قادر باشد این مساله را به دقت و روشنی بیان کند تا بتواند به آن پاسخ دهد. خلاها و شکافهای دانشی، تعارض بین داده های پیشین، موارد مجهول، ابهامها و مشکلات و نیازهای موجود از مواردی هستند که در این قسمت آورده می شوند. بیان مساله با طرح یک پرسش یا نشان دادن شکاف در پژوهشهای پیشین به پایان می رسد و در واقع پژوهشگر به دنبال آن است که با انجام پژوهش، به پاسخ این مساله و یا پرکردن شکاف گفته شده دست یابد.

اهمیت و ضرورت پژوهش. پژوهشگر درباره اهمیت و اولویت موضوع پژوهش توضیح می دهد. پژوهشگر بایستی موضوعی را انتخاب کند که نتیجه آن با ارزش باشد و بتواند پیامدهای علمی و عملی داشته و به گسترش علم کمک کند. تشخیص میزان اهمیت ارزش یک پژوهش بر اساس آمار و اطلاعات علمی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در جامعه است. برای مشخص شدن اهمیت پژوهش موضوع باید جدید، متناسب با تواناییها، علاقه و انگیزه های پژوهشگر باشد. همچنین بتواند بخشی از نیازهای جامعه علمی را برطرف سازد و نکته ای را به دانش آن حوزه بیافزاید.

اهداف. بیان نظام مند مواردی است که پژوهشگر به دنبال دستیابی به آن است. شامل دو نوع اصلی و فرعی اند. هدف اصلی به تمامی جنبه ها و متغیرها و زاویه های پژوهش اشاره دارد. اهداف فرعی برگرفته از هدف اصلی است و هر یک جنبه خاصی از هدف را در بر می گیرند. هدف پژوهش، باید ارزشمند، منطقی، قابل پژوهش و امکانپذیر، واقع بینانه و روشن قابل فهم باشد و به صورت جمله و نه عبارت بیان شود. لازم به ذکر است محتوای هدف باید کاملاً همخوان با عنوان پژوهش باشد با این تفاوت که استفاده از واژگانی مانند بررسی، مطالعه، بررسی امکان، و نظیر آنها در هدف نادرست است و باید از آن پرهیز شود.

پرسشها و یا فرضیه های پژوهش. ویژگی پرسش علمی آن است که رابطه بین دو یا چند متغیر را بدون ابهام و آزمون پذیر مورد پرسش قرار دهد و از قضاوتهای اخلاقی/قانونی به دور باشد. پرسشهای پژوهش

متناسب و کاملاً همخوان با اهداف تنظیم می شوند. همچنین تمام ویژگیهای پرسش برای فرضیه پژوهش هم مطرح است با این تفاوت که به صورت خبری نوشته می شود.

متغیرهای پژوهش. متغیر به ویژگی هائی از موضوع پژوهش گفته می شود که پژوهشگر آن ها را اندازه گیری یا مشاهده می کند و می توان بیش از یک یا چند ارزش یا عدد به آن داد. لازم است تا پژوهشگر متغیرهای پژوهش را تعیین کرده و نوع متغیرها (مستقل^۱، وابسته^۲، پیش بین^۳، ملاک^۴ و موارد دیگر) را مشخص کند.

تعریف نظری^۵ و عملیاتی^۶ مفاهیم: در تعریف مفهومی (نظری) یک اصطلاح تخصصی به لحاظ مفهومی (نظری) و با تکیه بر منابع معتبر و مرجع مانند درس نامه ها، دایره المعارف های تخصصی و نه عمومی، و یا منابع معتبر تخصصی مرتبط با حوزه علمی مورد مطالعه تعریف می شوند. تعریف عملیاتی، بر ویژگی ها و شاخص های مورد استفاده در پژوهش مورد نظر استوار است و ماهیت بومی دارد. ویژگی تعریف عملیاتی آن است که قابل اندازه گیری یا ارزیابی، عینی، روشن و قابل تکرار باشد. ابهامها را از مفهومیهای تجربی بزداید و دستورالعمل مشخصی برای انجام کار ارائه دهد.

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه پژوهش

فصل دوم پژوهش تلفیقی از **مبانی نظری^۷** و **مرور پیشینه ی پژوهش^۸** است. مقصود از مبانی نظری بازگوئی نظریه ها، الگوها، چهارچوب ها، تعریف ها و رویکردهای موجود در خصوص موضوع پژوهش است. پیشینه ی پژوهش نیز بیانگر پژوهش هائی است که تا کنون در رابطه با عنوان پژوهش گزارش شده است. پژوهشگر در فرآیند تدوین پایان نامه / رساله، باید از چهارچوب نظری خاصی پیروی کند. در فصل دوم و در بخش نظری، پژوهشگر باید با بررسی مبانی نظری گوناگون، چهارچوب نظری عنوان پژوهش خویش را تعیین کرده و مشخص سازد.

پیشینه پژوهش به پژوهشگران این امکان را می دهد که پژوهش های انجام شده ی مرتبط با موضوع پژوهش را معرفی نماید، و بدین ترتیب خلائای پژوهشی موجود و جایگاه پژوهش جاری در میان پژوهشهای پیشین را نشان دهند. د. پژوهشگر باید در نگارش هر پیشینه ی پژوهش به نام پژوهشگر(ان)، سال انجام پژوهش، موضوع یا هدف پژوهش، روش شناسی پژوهش و یافته های حاصل از آن پردازد.

^۱ . independent

^۲ . dependent

^۳ . predictor

^۴ . criterion

^۵ . Theoretical

^۶ . Operational

^۷ . Theoretical foundations

^۸ . Literature review

مرور پیشینه‌ها با توضیحاتی مقدماتی که ضمن اشاره به دامنه موضوعی پژوهش‌های پیشین، به میزان جامعیت و دقت شناسایی آن پژوهش‌ها و گروه بندی پژوهش‌های شناسایی شده می‌پردازد. در پایان این بخش نیز، باید پیشینه‌های مورد مطالعه مورد استنتاج قرار گیرند و افزون بر برداشت کلی پژوهشگر از رویکرد و یافته‌های پژوهش‌های پیشین، نیاز به انجام پژوهش (های) جدید در آن حوزه به روشنی تبیین گردد. استنتاج از مرور پیشینه‌ها، مبنای تحلیل و تفسیرهای بخش بحث و نتیجه‌گیری در فصل پنجم خواهد بود.

به طور کلی برای نوشتن پیشینه پژوهش سه روش وجود دارد: نخست، مرور پیشینه‌ها به شکل ساده که بسیار متداول است و اما کم‌اثرترین نوع مرور به شمار می‌آید. در این روش پژوهش‌ها با روش مسطح توصیفی و بر اساس منطقه جغرافیایی (در ایران و خارج از ایران) و ترتیب زمانی دسته بندی می‌کنند. روش دیگر، بررسی پیشینه‌ها به صورت تحلیلی است. در روش تحلیلی، پژوهش‌های شناسایی شده بر مبنای جنبه‌های متشابه و متفاوت گروه بندی می‌شوند و هرگروه به صورت مجزا از گروه دیگر مرور می‌شود (روش تحلیلی). روش سوم، روش مرور تحلیلی-انتقادی پیشینه‌های پژوهش است که بهترین روش مرور پیشینه‌ها محسوب می‌شود و با دیدگاهی عملی‌تر و روشمندتر صورت گرفته، تصویر دقیق‌تری از پژوهش‌های پیشین به دست می‌دهد. در این روش، پژوهشگر دیدگاه خود در مورد هر گروه یا هر پیشینه بیان می‌دارد و آنها را مورد انتقاد (مثبت یا منفی) قرار می‌دهد. تنظیم پیشینه‌های پژوهش با استفاده از روش سوم در این شیوه نامه توصیه می‌شود. نوشتن پیشینه پژوهش، به معنی نگارش تمامی مبانی نظری نیست، بلکه باید با نگاهی انتقادی پایه‌های نظری پژوهش را توضیح داد. توجه به این نکته ضروری است که باید شکاف موجود در این نظریه‌ها که باعث به وجود آمدن پژوهش جدید شده است، نمایان شود تا خواننده با خواندن این فصل متوجه شود مبانی نظری و پیشینه پژوهش برای پاسخگویی به پرسش‌های مطرح شده در پژوهش حاضر کافی نیست.

فرایند شناسایی پژوهش‌های مرتبط (پیشینه‌های پژوهش) و مرور آنها در این بخش، باید تا پایان فرایند انجام پژوهش ادامه یابد. زیرا ممکن است در هنگام انجام پژوهش، پژوهش‌های دیگری در حال انجام باشند و یا گزارش آنها در حال تهیه باشد. این پژوهش‌ها نیز پس از آگاهی باید مورد بررسی قرار گیرند و یافته‌های آنها با یافته‌های پژوهش جاری در فصل پنجم مقایسه شود.

فصل سوم: روش شناسی پژوهش

پژوهشگر در فصل سوم پایان نامه / رساله، به تشریح روش شناسی^۹ علمی به کار رفته در پژوهش خود می‌پردازد. توجه و دقت نظر در انتخاب روش شناسی پژوهش لازمه رسیدن به اهداف علمی یک پژوهش است. به عبارت دیگر، چگونگی اجرای پژوهش در این بخش تبیین می‌شود، و توصیف دقیق روش شناسی، درستی و اعتبار پژوهش را نشان می‌دهد.

^۹ . research method

پژوهشگر در ابتدا طرح، رویکرد، و یا روش پژوهش^{۱۰} را مشخص می کند. سپس جامعه پژوهش و روش نمونه گیری (در برخی گرایشها روش انتخاب داده ها) را توضیح می دهد. منظور از جامعه ی پژوهش مجموعه اعضای حقیقی یا فرضی مورد مطالعه است که نتیجه های پژوهش به آنها مربوط می شود و در برخی موارد امکان تعمیم دارد. نمونه گیری روشی است که با استفاده از آن پژوهشگر به جای مطالعه تمام افراد جامعه، تعدادی را انتخاب کرده و داده های پژوهش خود را بر اساس آن جمع آوری می کند. نمونه^{۱۱} زیر مجموعه ای از جامعه است که باید معرف^{۱۲} واقعی جامعه نیز باشد. در گام بعدی، پژوهشگر وسیله و ابزار پژوهش (یا گردآوری داده ها) را تعیین می کند. سپس روش تحلیل داده ها توضیح داده می شوند. و در پایان، ملاحظه های اخلاقی پژوهش بیان خواهند شد.

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

در این فصل، داده های گردآوری شده در فرایند اجرای پژوهش در قالب متن، آزمون آماری، نمودار و جدول بر مبنای پرسشها یا فرضیه های پژوهش گروه بندی شده و سپس تجزیه و تحلیل می شوند. باید توجه داشت که توصیف و تحلیل هر دسته از داده ها صرفا به یک شکل از موارد یادشده (نمودار یا جدول) آورده می شود. به طور معمول فصل چهارم مشتمل بر دو بخش توصیفی و استنباطی است. در بخش توصیفی نمونه پژوهش و داده های توصیفی به طور مبسوط و با استفاده از آزمونها، جدول ها و نمودارها توصیف و مورد تحلیل قرار می گیرند. در بخش استنباطی در راستای پاسخ به پرسش ها و (یا) فرضیه های پژوهش از آزمون های آماری و دیگر روشها استفاده می شود. در این فصل باید به تأیید یا رد فرضیه ها پرداخته و نیز پاسخ به پرسش های پژوهش به طور علمی ارائه شود. ترتیب فرضیه ها و (یا) پرسش های پژوهش بر اساس ترتیبی است که در فصل اول ارائه شده است و بر این اساس ترتیب جدول ها و نمودارها نیز لازم است رعایت شود. نکته ای که در اینجا لازم است اشاره شود این است که تمام جدولهایی که تحلیلهای آماری را نشان می دهند و از طریق نرم افزارهایی مانند SPSS و مانند آن تهیه می شوند، باید دوباره به همان شکل و بدون تغییر در قالب جدول یا جدولهایی با استفاده از واژه پرداز ورد ترسیم و طراحی گردند و نباید برمبنای نسخه برداری، عکس ها و خروجیهای مذکور در متن فصل چهارم درج شوند.

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

فصل پنجم از اهمیت ویژه ای برخوردار است. زیرا در این فصل داده های گردآوری شده در فرایند اجرای پژوهش که در فصل چهارم ارائه شده بودند، مورد تفسیر و استنباط قرار گرفته، یافته های پژوهش تبیین، و دیدگاهها و نظرات پژوهشگر همخوان با پرسشها و یا فرضیه های پژوهش بیان می شود. این فصل دارای سه

^{۱۰} . research design

^{۱۱} .sample

^{۱۲} . representative

قسمت اصلی یعنی بحث و نتیجه گیری، محدودیتها و پیشنهادهاست. ضمن تفسیر دقیق داده های گردآوری شده، یافته های پژوهش حاضر با پژوهشهای پیشین که در قسمت مرور پیشینه ها (فصل دوم) توصیف شده بودند، مقایسه می شود و نقاط مشترک و متفاوت هر یک بیان می گردد. ادامه فصل، به محدودیتهای پژوهش اختصاص دارد. مقصود مواردی است که خواسته یا ناخواسته در فرایند پژوهش رخ می دهد. به طوری که اجرای دقیق پژوهش را دشوار می سازد، و قطعیت و یا تعمیم دهی یافته ها را با چالش مواجه می کند، و پژوهشگر ملزم به گزارش آن موارد است. باید دقت شود که محدودیت با مشکل متفاوت است. در بیشتر پایان نامه ها/رساله ها به اشتباه مشکلات اجرای پژوهش به عنوان محدودیتها بیان می شوند. بنابراین، باید از تکرار این اشتباه جلوگیری نمود. پیشنهادهای پژوهش را می توان در دو قالب بنیادی و کاربردی مطرح کرد. مقصود از پیشنهاد های بنیادی آن دسته از پیشنهاد ها است که با توجه به یافته های تحقیق و محدودیت های پژوهش افق های پژوهشی جدیدی را در پیش روی دیگر پژوهشگران می گشایند. پیشنهادهای کاربردی، مربوط به کاربست عملی یافته های پژوهش است که پژوهشگر می تواند آن ها را به سازمان ها، نهادها و مراکز ذی ربط توصیه کند.

منابع

در این قسمت از پایان نامه / رساله باید اطلاعات کتابشناختی تمام مراجع فارسی و غیر فارسی از جمله مقاله ها، کتابها، پایان نامه ها/رساله ها و دیگر منابعی که در متن مورد استناد قرار گرفته اند و نگارش بخشی از محتوا بر مبنای آنها بوده است، ارائه و تنظیم گردد. بدین معنی که پژوهشگر باید هر منبعی را که به صورت مستقیم یا غیر مستقیم در نگارش محتوای پژوهش استفاده کرده است، به طور کامل معرفی کند. در هنگام بیان و تنظیم هر یک از این منابع باید اطلاعات مشخصی مانند نام پدیدآورنده(گان)، عنوان منبع، و اطلاعات مربوط به وضعیت انتشار منبع مانند نام محل انتشار، ناشر، و تاریخ نشر منبع آورده شود. البته تمام این اطلاعات نیز با توجه به اصول و قواعد خاص و مبتنی بر استانداردهای بین المللی و همخوان با شیوه نگارش دانشگاه آزاد پرند تنظیم و درج شود. لازم به ذکر است اطلاعات کتابشناختی منابع به سه شیوه "درون متنی"، "پانویس"، و "کتابنامه" ارائه می شوند. شیوه های اول و دوم در متن پایان نامه/رساله، و شیوه سوم در انتهای آن معمولاً با عناوین "منابع"، "منابع و مآخذ"، و نظیر آن مشخص می شوند.^{۱۳}

جهت راهنمایی بیشتر به راهنمای منبع دهی مراجعه شود.

^{۱۳} بر اساس شیوه نامه نگارش دانشگاه علامه طباطبائی، چاپ اول ۱۳۹۴